

Imetegija Nahnaichuk'ist.

Meelis-Lauri Erikson

I osa.

4. märtsil 1958. aastal sai Vancouveri saarel Nanaimos asuva Lääneranniku Evangeelse Misjoni pastor Kurt Kemrich kutse tulla reservaati The First Nation of Kwakwala matma "valget venda", kes oli surnud päev varem sealsamas. Pastor Kemrich pidi tundma oma karja ja tundis ka. Muidugi ta teadis juba ammu, et nende hulgas elab üks eurooplane. Nimi on John. Muuseas, tegelikult on neil kõigil säärased nimed, kõigil indiaanlastel. Nende nimed on John, Peter, Tom, Edward ja nii edasi, kuid sagedamini siiski Paul. Teadagi, miks. Rahvaste apostli järgi. Kohalike nimesid ei kasutata. Nad ei kasuta selliseid nimesid nagu Väle Saarmas või Hüppav Pöder või Kull-Kes-Istub-Seedril-Kõige-Kõrgemal; seda kujutavad ette vaid romantiliste indiaanijuttude kirjutajad ning russoolikud unistajad.

Pastor Kemrich oli sel ajal juba vana mees, kuid viimastel aastatel oli ta tegelenud peamiselt ühe asjaga - kõigile seletamisega, et ta ei ole nats. Sakslane, seda küll. Õieti küll Saksa päritolu (ta oli misjonäride suguvõsast, kes olid Kanadas elanud juba kolm sugupõlve), kuid kes vihkab Hitlerit ja natse. Tuli välja, et seda oli ääretult raske kõigile selgeks teha. Sõja ajal istus ta isegi lühikest aega vangis. Pärast sõda aga lõpetas tegevuse Vaikse ookeani ranniku Saksa Evangeelne Misjon ja reorganiseeriti Lääneranniku Evangeelseks Misjoniks. See tähendab, Kanada Luterlik Kirik võttis üle kõik misjoni varad, mille kohta koostati vastavad aktid (varad moodustasid selleks ajaks kõigepealt kirik Nanaimo äärelinnas, selle kõrval väike lagununud majake pastorile ja tema perele, kui seda peaks olema, koos kogu sisustusega - söögilaud, kolm tooli, kirjutuslaud, voodi ja raamaturiidid raamatutega. Teekann, kruus, taldrik, lusikas ja riided loeti pastori isiklikuks varaks ja neid aktidesse ei kantud). Sõna "Saksa" oli korraka sūgava põlu all. Ja nii sündis Lääneranniku Evangeelne Misjon. Pastor Kemrich jäi edasi teenima. Ta oli juba vana mees ega tahtnud enam kuhugi minna. Ei tahtnud sõita tagasi kogu selle pika tee purustatud ja nālgivasse Euroopasse ja eriti mitte tagasi oma purustatud ja nālgivale isade maale. Ja küllap ta oli aastatega jõudnud ka juba kiinduda oma "punanahkadesse". Oma "Koulisch'idesse" nagu neid pastor Kemrich oli harjunud nimetama.

"Valge venna" nimi oli John Crown. Ta oli kwakwalade juures elanud juba umbes nelikümmend aastat, kuid keegi ei teadnud, kuidas ta oli sinna tulnud. Segastel ja pöördelistel aegadel polnud kellelgi mahti ka midagi sellist uurida. Ilmselt oli üldiselt teada, et ta saabus idast, ilmakaarest, mis kohalikus keeles kõlab umbkaudu *naha-anai-achuk* või ka *Nahnaichuk*, see tähendab Kust Lāheneb Koit. Endast ta palju ei rāākinud kunagi. Igatahes valdas ta vabalt inglise keelt, aga kuigipalju ka kwakwala ja haida hōimude, samuti lõunapoolsete salishi hōimude keelt, liikudes ilmselt mingil ajal nende mõlema vahet. Kuni jäi pidama üles lāānepoolsetesse māgedesse, mis olid kwakwala hōimude koduks olnud juba tuhandeid aastaid. Kohalikud hūūdsid teda Esitin'ox:peckaa Sechek, mis tähendab umbkaudses tõlkes Karu, Kes On Nāhtav või Vāljapaistev Karu või isegi Karu Kalju Peal. Aga tema nimi oli tegelikult muidugi lihtsalt John.

2.

Ma peaksin kuskilt alustama. Või tegelikult olengi juba alustanud. Alustanud ühe vähetuntud Eesti misjonāri lugu, kes sündis 1894. aastal Kabli rannas kaluriperes ja kes sai ristimisel Treimani Ōigeusu kirikus nimeks Joann. Kuidas ta jõudis nii kaugele kodust ja kodumaast, sai uue nime ja kodunes (enam-vāhem) rahva hulgas, kes austas tootemiloomadena ronka ja lõhekala? Vāhe, vāga vāhe on temast teada, kuid mul õnnestus midagi ikka vālja uurida. Kōigepealt - kirikukirjades seisab, et Jaan Kroon ristiti 18. oktoobril, kuid millegipārast ei ole seal kirjas tema sūndimise pāeva. See lahter on kahjuks tūhi (aga miks?). Vōib vaid oletada, et ta sūndis niisiis pāev või paar varem; kōige rohkem kaheksa pāeva varem. Nii oli tollal kombeks. Vastsūndinud laste ristimisega ei viivitatud kauem, kui Jeesuse nimepāevani, see on kaheksa pāeva sūndimisest. Veel seisab kirikukirjades, et ta isa nimi oli samuti Jaan ja ema nimi Madli ja et ta oli peres kolmas poeg ning

üldse viies laps.

Jaan Krooni lugu kirja pannes olin algusest peale raskustes. Allikaid on väga vähe. Või kui neid kuskil ongi, siis pole nad mulle kättesaadavad. Sajanditagustest ajalehtedest "The Missionary Gazette" 22. mai numbrist 1922. aastast leiame lühikese teate, et Saksa Evangeelse Misjoni Briti Kolumbia rannikualal ja "saarel" on seatud ametisse uus noor misjonär Hans Krohne. Kõik. Palju on, ma kardan, minu enda luulelendu selleks, et täita tühimikke ja teabenappust. Igatahes on täpselt teada tema surma aeg. Tahaksin ükskord tema hauda otsima minna. Ja üldse, kavatsen kord läbi teha sama reisi, mida tegi ilmselt temagi - rännata läbi terve Kanada mandri, rannikust rannikuni, et otsida tema jälgi. Seni aga pean rahulduma sellega, mida suudan ette kujutada sellest mehest - tema unistustest, sihtidest, pettumustest, isegi välimusest ja iseloomust ning tervest elust.

Näiteks see lugu tema lapsepõlvest. Ta oli ilmselt üks sedasorti poiss, kes hirmsasti armastas loomi. Kõiki loomi! Arvata võib, et ta oli üks eriline laps. Selline poiss, kes putkas ikka üksi minema, tavaliselt mere äärde, et seal kuskil kivil istudes merd vahtida ja mõtiskleda (ja hiilida kõrvale kõikidest vajalikest töödest). Isa meelest raiskas poiss lihtsalt aega ja kui ta siis lõpuks välja ilmus, ootas teda nahatäis.

Ühel haruldasel tulevaimsel päeval aga maandus tema lähedal parv parte. See oli imeline! Ta oleks tahtnud nende juurde minna, nendega mängida, kuid pardid tõusid äkki robinal lendu ja söötsid üle ta pea minema. Ja poiss ei saanud kuidagi aru, miks nad teda ometi kardavad?! Ta ei kavatsenud ju midagi halba! Teisel korral jälgis ta kõrkjatest ranna lähedal toimetavaid luikesid, neid suuri ja väarikaid imelisi linde. Ja ta oleks jälle tahtnud nendega olla, neid silitada, neid lähedalt imetleda. Ja jälle juhtus sama lugu. Tema lähenedes muutusid luiged rahutuks, tõstsid häält, peksid tiibadega õhku, kuni said tuule tiibade alla ja tõusid ühekorraga lendu. Lendasid minema. Ja vaene poiss kurvastas jälle. Niisamuti ka rebased. Need käisid talviti maja taga rannaheinamaal nuuskimas. Poiss nägi neid kõögiaknast ja otsustas: "Nüüd!" Ja korralikult riidesse panemata jooksis ta välja nendega kohtuma. Kuid rebased muidugi märkasid teda juba kaugelt ja panid veel kiiremini punuma. Lõpuks leidis ema ta lumes kõssitamas ja nutmas. - Miks küll loomad ja linnud mind kardavad? nuuksus ta. - Rumal laps, ütles selle peale ema. - Kõik loomad ju kardavad inimesi. Sest inimesed tahavad neid muudkui kinni püüda ja ära tappa.

- Aga mina ju ei taha neid kinni püüda ja ära tah-tap-pha-ha! Selle peale ei osanud ema enam midagi öelda, ta vaid tõstis selle õnnetusehunniku sülle ja viis ära tuppa. Kuid poissi jäi see küsimus ikkagi vaevama ja ta otsustas selle, maksku mis maksab, kindlasti välja uurida. Miks inimene ainult koduloomadega koos elada saab? Ja mitte kõigi - kõigi! - loomade ja lindude ja elusolenditega. Ja kui nüüd järele mõelda, siis ka kõik koduloomad ei ole alati sõbralikud. Naabri haned sisitasid ta peale, kui ta neist liiga lähedalt möödus ja ka naaberküla koerad haukusid ja lõrisesid, mis kole! Miks pidi see küll nii olema?

3.

Vahepeal pandi poiss õppima Heinaste merekooli, suulise pärimuse põhjal, dokumentatsioon sellest ajast on sõdades kahjuks hävinud. Sinna küllap seepärast, et enne ehitati seal kandis Häädemeestest Iklani esimesed kaugesõidupurjekad. Esimeseks olid kuulsa Mats Granti Häädemeestel taglastatud 140-tonnine purjekas "Julie" ja samal aastal veel "Markus". Edasi tulid sealsamas ehitatud purjekad, mis olid juba ookeanikõlblikud. Mastimets kasvas otse rannani välja ning meri läks kiiresti sügavaks. Kui ilmusid esimesed suuremad purjekad, siis vajati sinna ka merekõlblikku meeskonda; rannasõitudeks polnud mingit eriharidust õigupoolest tarvis. Kuni Heinaste merekooli asutamiseni 1864. aastal sai mereharidust kätte kõige lähemal vaid Riias. Kindlasti oli vaesele kaluriperele oluline ka asjaolu, et haridust anti Heinaste koolis tasuta. Õppetöö toimus eesti või läti keeles, alates 1890-ndast aastast ainult vene keeles. Kõige rannarahva kasu juures ei maksa unustada ka vaimset mõõdet - maailma avarumist. Äkitselt ei olnud see kõik enam tuttav ning kodune rannakarjamaa ja kivine rand, liivik ja lauter. Kuid noor Jaan seda kooli siiski ei lõpetanud. Miks?

Põhjus oli ilmselt selles, et just sel ajal elas Jaan üle usulise ärkamise.

Eks see ole ju igal inimesel eriline (kuna tegemist on eri inimestega), kuid samas kõigile ikka ühesugune (kuna tegemist on siiski inimestega). Inimesi on igasuguseid ja paljud teevad elu jooksul

ühe otsuse. Ühe tõelise teo, ja kogu lugu. Ja kõik ülejäänud elu on vaid kordamine. Kuid see üks tegu Jaanil seisis veel ees; tookord oli vaid algus, vundamendi ladumine.

Pealegi olen kindel, et me kipume seda, mida usuliseks ärkamiseks nimetame ette kujutama liiga ühtmoodi. Ja nimelt - inimene ise valib kedagi. Valib kedagi-midagi ja seejärel langetab hästi läbikaalutud otsuse. Samas, kui tegelikult on täpselt vastupidi - meid valitakse. Me vaid vastame. Ja tavaliselt ei ole see vastus üldse mingi põhjalikult läbikaalutud ratsionaalne otsus, vaid hoopis emotsionaalne otsus, "sisetunne", mis vastupandamatu jõuga esile tungib ja nõuab oma. Niisiis me kõigepealt vastame valikule, vastame kutsele ja pärast teeme oma teo. Ja see tegu jääb tavaliselt ainsaks oluliseks teoks meie elus. Edasi järgneb juba teo täitmine. Kusjuures võib olla ka nii, et seda "tegu" ei pruugi isegi mitte täita kordasaatmise mõttes, piisab, kui see saadetakse korda "vaimus". Kui paljudest siis inimene ikka jõuab ja suudab tegelikult korda saata. Kuid! 1909-ndal aastal oli Varbla kiriku pealt tulnud Häädemeeste, Treimani ja Tahkuranna koguduste õpetajaks Ernst Jaesche.

Ernst Gottlieb Jaesche sai kohapeal otsekohe tuntuks ravitsejast imetegijana. Ta oli tavaline luteri kiriku pastor, kes oli avastanud oma imeravi oskused väidetavalt juba Vene-Jaapani sõja ajal, kus ta sõjaväekaplanina oli teeninud. Häädemeestel oli Jaesche ehk Jesse, nagu kohalik rahvas teda kutsus põhiliselt just ravitseja, olles pidevalt tülis professionaalsete arstidega. Need pidasid teda petiseks ja soolapuhujaks. Aga inimesed said tõesti tema juures oma mitmesugustele haiguste ja hädade vastu abi.

Konsistooriumisse laekus tema kohta pidevalt kaebkirju ning kirikuvalitsus ise polnud nähtavasti samuti mitte rahul Jaesche "tavatu" tegevusega. Korduvalt käidi teda ja tema kogudust visiteerimas. Jesse ravis haigeid maarohutudega, kuid enamasti "lihtsalt" käte pealepanemisega. Mis on ju tegelikult ülimalt piibellik. On meenutatud, et tema tööpäev algas tavaliselt juba varahommikul, mil esimesed tema ukse taga ootavad abiotsijad tema juurde pääsesid ning nõnda kestis hilise ööni välja. Jesse ei võtnud ravitsemise eest põhimõtteliselt mitte mingit tasu ega ka mitte kingitusi, kuigi võib ette kujutada, et mitmed tervenened haiged oleksid olnud valmis teda tänuks üle kuldama. Konsistooriumi arhiivis leidub mitmeid Jesse saadetud palvekirju "ühekordse" abi saamiseks. Kogudus oli ju väike ja vaene ega suutnud oma õpetajale korralikult palka maksta.

Ilmselt just tema juures idanes noores Jaanis mõte minna ise laia maailma, et paganatele kuulutada evangeeliumi ja "teha terveks nende haiged, äratada üles surnud, teha puhtaks pidalitõbised, ajada välja kurje vaime. Muidu olete saanud, muidu andke!" nagu Jeesus käsib oma õpilastel Matteuse evangeeliumis peatükis 10 salmis 8. See, mida noormees nägi Jesse juures toimuvat, see igapäevane ime võis tallegi sisendada veendumust, et temagi seda kõike suudab. Suudab teha neid ilmvõimatuid asju, kaasa arvatud surnute ülesäratamine; oli ta nüüd ju ärganud mees ja niisamuti Jeesuse jünger, räägitagu kirikute kantslist mistahes, et imede aeg on lõppenud; ta võis võtta seda nooruse idealismiga justnimelt sõna-sõnalt. Ja kuidas teisiti seda võtta saaks? Jesse juures kogetu mõjutas teda igatahes tugevalt, selge see. Ja ta oli ise üks eriline mees. Igatahes ei oska ma muud oletada tema eluloo selle etapi kohta, mis määras ta saatuse, nagu hiljem näeme.

1913-nda aasta alguses leiame ta juba Riia Saksa Evangeelse Misjonikooli õpilaste hulgast, kus ta kohtas oma teist õpetajat Mathiss Kalninšit ehk Matthias Bergi, kuidas soovitakse. Küllap just tema andis noorele mehele väga vajalikku isa-eeskujut, hoolitses isaliku hoolega ta hariduse eest (mul küll puuduvad andmed, mis laadi haridust või kui põhjalikku jagas tol ajal Riia misjonikool), olles ise ilmselt niisamuti täis tahet "misjonipõllul vagusid ajada". Berg oli küll Jaanist umbes 30 aastat vanem ja on teada, et ta oli varem Aafrikas misjoneerinud. Ehk otsis temagi "noort võsu vana puu küljes", kellele anda edasi oma elutarkust ja kes jätkaks misjonitööd, ning juba aasta pärast olid nad valmis sõitma koos üle suure mere, et paganaid Kristusele võita. Jaan oli siis 19 aastat vana.

4.

Küllap nad sõitsid esialgu Inglismaale. Reisimine oli tol ajal tõsine asi ja üle ookeani pääses vaid laevaga. Kuid miks ma arvan, et nad plaanitsesid minna just Kanadasse ja Kanada indiaanlaste juurde? Aus vastus on, et ei arvagi, ma vaid oletan. Oletan, et tegelikult tahtsid nad minna Aafrikasse, Briti impeeriumi kolooniatesse. Kuid misjonireisi siht muutus ning muutus just

Inglismaal olles. Keegi sekkus ilmselt nende plaanidesse, võibolla oli see Briti Misjoniseltsi korraldus, sest ma ei kujuta hästi ette, et nad oleks tegutsenud või tegutseda tahtnud ainult omapäi. Oletan pigem, et nad andsid endid Londonis Briti Kuningliku Misjoniseltsi teenistusse, kellega olid Bergil juba vanad sidemed ja kes siis otsustas, kuhu oma misjonäre saata. Üleüldse oli Inglismaale sõit juba raskuste algus. Ehk ei tahetud neist Londonis eriti näha-kuulda ja nad nii öelda sokutati jalust ära, esimesse pähetulnud kohta? Igatahes kuskile kaugemale, kõige parem oleks veel Austraaliasse. Pean seda igatahes võimalikuks. Teravamaks muutunud rahvusvaheline olukord ei jätnud oma mõju avaldamata. Kuid Kanada, kui samuti Briti krooni alla kuuluv maa on samuti mõeldav. Ja veel - mis puutub laevasõitidesse - Titanicu hukkumise šokk oli veel täiesti tugev; polnud sellest ju möödas täit aastatki veel. Küllap nad asusid teele Liverpoolist või Southamptonist ja maabusid Halifaxi sadamas 1914. aasta augustis või septembris. Ja siin ilmselt toimuski Jaani elus tõsine pööre. Kõigepealt see, mis pööras sõna otseses mõttes pea peale kogu senise maailmakorra. Puhkenud oli Esimene maailmasõda.

Selle puhkemisel ei teadnud ega uskunud ju keegi, et tegemist on nimelt maailmasõjaga. Väike lokaalne konflikt; hiljemalt jõuluks on kindlasti juba rahu. Kuid see sõda aina kestis ja kestis ja kestis, põletades ja purustades külasid ja keisrikrooniseid, ideesid ja inimesi, linna ja usku, impeeriume ja maad ennast, koduseid ja kirikuid ning kui see viimaks lõppes, siis oli sellel palju mitmeid tagajärgi, kuid üle kõige kehtis üks tunne - pettumus. Maailmasõda pühkis minema vana-Euroopa elukorralduse, muutis täielikult ellujäänute elu ja saatust, päästis valla midagi, mida keegi ei osanud ette näha. Kuid üle kõige oli pettumus. Ja see paiskas segi ka kõigi nende enesestmõistetavaks peetud maailmapildi, kes justkui sõjast puutumata jäid, rääkimata nendest, kes otse selle sees olid. Ja mitte ainult Euroopas, vaid ka Ameerikas, Kanadas, Austraalias, Uus-Meremaal ja nii edasi, kuna tegemist oli ju maailmasõjaga. Noor Ameerika sõdur, keda sõda paiskas Pariisi ja kes jäi ellu, ei tahtnud enam koju tagasi jõudes oma Alabama farmis lehma lüpsata, sest ta oli juba näinud Pariisi. Noor Briti sõdur, kes oli jäänud ellu ja koju tagasi tuli, ei tahtnud enam omal vanal kohal oma härra lossis teenrina edasi töötada, sest ta oli juba lugenud Marxi, kuid veel enam - ta oli olnud kuude kaupa kaevikutes. Noor Saksa sõdur, kes oli jäänud ellu ja koju tagasi jõudis, leidis eest kirjeldamatu kaose, sest keisrit enam polnud ja paljud hakkasid küsima, kes, põrgu pärast, on selles kõiges süüdi. Ja nii edasi. On muidugi õige, et tänu vana elukorralduse täielikule muutusele või pigem kokkuvarisemisele said võimalikuks sellised asjad nagu rahvusriigid. Kuid sõda on sõda. Sõda on alati midagi jäledat, hirmuäratavalt ebalooslikku ja kui see ei tapagi ihusid, siis see teeb midagi veel õudsemat - muserdab ja tapab hingi. Ja see sõda külvas seemneid, mis kiiresti arenesid vihaks - rassivihaks ja klassivihaks, vaesuseks, küünilisuseks ja rahulolematuseks, sest sõda toob inimeses esile alati tema halvema ja närusema poole. See päästis korraga valla kõigi nende saatanlike tungide prassingu, mille hävitamise nimel oli Lunastaja võtnud risti enda peale. Rindele mindi patriotismist pakatavalt, tagasi sealt ei tulnud. Või tuldi sandina. Sellisena, kellel polnud enam tulevikku, kuid kellel oli võimatu vabaks saada minevikust. Samas - et nüüd mitte liiga ilutsevaks ja ideeliseks minna - näib, et sõda on siiski midagi paratamatut. Alati on sõditud. Jah, kõlab lootusetult, aga kui pisut arutleda, siis peaks ausalt otsustama paratamatuse poolt. Pole olemas sellist asja nagu "sõda, mis lõpetab kõik sõjad". Keegi ei taha sõda, aga ikka sõditakse. Miks? Lihtne küsimus. Ja vastus ei ole see, et valitsejad on valed; et oleks vaid õiged valitsejad, siis poleks ka sõdu. See on vale vastus. Õige on pigem see, et sõda kui selline on liiga tihedalt seotud inimese looduslike-loomalike instinktidega. Võitlusega territooriumi, söödamaade ja partneri pärast. Oma territooriumi, söödamaade ja partneri-järglaste kaitsmise pärast. Mistahes sõja põhjus pole oluline. Põhjus leitakse alati. Kuid need karilooma instinktid elavad sügaval sisimas, selle pärast sõditaksegi ikka ja jälle. Need on vaid kasvanud, arenenud, laienenud - peenemaks ja märkamatumaks muutunud. Ja muidugi käivad sõjaga kaasas tunded, mis lasevad meil ennast tajuda kellegi suuremana, "õige asja eest" väljas olevana ("õige asi" leidub alati), karja kuuluvana, et ei peaks olema üks oma tühjusega. Ühisel nõul lastakse käiku "moraali üleval hoidvad" märkamatud või avalikud tehnikad, mis õhutavad vihkamist, mida aga uhkelt kutsutakse võitlusvalmiduseks ja mis on kõitvasse esteetiliselt vormi pakitud. Kellele tuleb uhket sõjaväeparaadi vaadates mõttesse küsimus, milleks need inimesed ja relvad kõik tehtud on? Aga kogu see jutt on kasutu, sest see ei

muuda midagi. Kui see on tõde, siis sedasorti tõde, mida ei vaja keegi. Seda ei taheta taluda. Olen kindel, et ka noor misjonär Jaan Kroon, kellest oli vahepeal saanud John Crown pidi aastaid hiljem seda kogema. Kuni ta noor ja ideeline oli, siis arvas ta, et tema ülesanne on inimestele tõde ja ainult tõde kuulutada. Varsti pidi temagi kogema, et inimesed seda tegelikult ei taha. Sest nad ei talu seda. Ta pidi kogema, et inimene võib teada ainult seda, mida ta on suuteline endasse mahutama.

Ilmselt oli nii, et see nimemuutus muutis ka tema elu. Või isegi päästis. Sõja alguses pidi ta lahkuma oma õpetajast. See oli ju kindlalt sakslane, järelikut vaenlane! Ning pärit vaenlase maalt. Pole teada, mis sai Mathiss Kalninsist või Matthias Bergist edasi. Kindel on, et varsti pärast Kanadasse jõudmist nad läksid lahku või lahutati. Kuid Jaani elu kõige tähtsam otsus oli see - liikuda edasi läände. Risti vastupidi kõigile teistele, kes liikusid itta, Euroopasse. Selleks, et maksu mis maksab ja igal juhul sõjast osa võtta.

Järgneb